

Tidskrift för politisk filosofi

Nº 1 2025 — årgång 29

Bokförlaget *Thales*

→ De lömska lömska problemen

Gustaf Arrhenius och Joe Roussos¹

Inledning

I DEN VETENSKAPLIGA diskussionen om de komplexa problem som hotar mänsklighetens långsiktiga framtid, som klimatförändringarna, förlusten av biologisk mångfald och samhälleliga konsekvenser av ny teknik som AI, stöter man ofta på termen »wicked problem». »Lömska problem», som vi kommer att kalla det på svenska, brukar beskrivas som komplexa samhällsproblem som motsätter sig en lösning (Rittel och Webber 1973). Termen är mycket populär: en sökning i Google Scholar ger cirka 2 000 artiklar med »lömska problem» i titeln, och fler än 90 000 artiklar som använder termen i brödtexten. Användningen har ökat exponentiellt (Head 2019), liksom citeringarna av artiklar som använder termen (Lönngren och van Poeck 2021). Dessutom visar Google Ngram, som söker efter ord i hela Googles digitaliserade bokarkiv, en kraftig ökning av användningen av termen sedan 2005. Det är särskilt populärt i diskussioner om miljöproblem som klimatförändringar (Sun och Yang 2016), plastföroreningar (Wagner 2022) och förlust av biologisk mångfald (Maron m. fl. 2016). På senare tid har begreppet även dykt upp i diskussioner om covid-19-pandemin (Sahin m. fl. 2020; Auld m. fl. 2021; Schiefloe 2021). Det är i denna mening ett mycket viktigt begrepp.

I den här artikeln kommer vi att presentera begreppets historia och samtida användning, och sedan rätt detaljerat diskutera hur man bäst förstår Rittel och Webbers definition men även några alternativa definitioner. Givet dessa definitioner så undersöker vi hur användbart begreppet är och kan vara för vetenskapliga studier av komplexa problem, och för de policyprocesser som försöker hantera sådana problem.

Begreppet lömskt problem

TERMEN »LÖMSKT PROBLEM» introducerades 1973 av Horst Rittel och Melvin Webber. I stort sett beskriver den politiska problem som inte går att lösa på ett enkelt sätt. Grundtanken tycks vara att dessa problem är svårlösta eftersom de är komplexa. Denna komplexitet tar sig uttryck i en oenighet om vad problemet egentligen består i, och även i varierande och föränderliga uppfattningar om vad som räknas som en lösning av problemet. Användningen av termen »lömska problem» är mycket bred och så vitt skilda problem som företagsstrategi, mjukvarudesign, fattigdom i städer och klimatförändringarna har beskrivits som lömska problem. Klimatförändringarna har också beskrivits som »superlömsk» (eng. *super wicked*) på grund av brådskan och svagheten hos eller frånvaron av en bestämd beslutsfattare som har makten att hantera problemet.

Att kalla ett problem för »lömskt» har den retoriska effekten att förstärka allvaret i en fråga. Det engelska ordet »wicked» förknippas inte bara med ondska, utan även med att vara elak (i moralisk mening men även i form av elakartade cirkelresonemang), illvilja, förmåga att orsaka allvarlig skada och obehagligheter. Som kontrast till detta använder Rittel och Webber »tame», som används för att beskriva sådant som är oförargligt och ej hotande, som till exempel husdjur. Att beteckna ett problem som lömskt kan fungera som ett sätt att rättfärdiga forskning om det: om ett problem är komplext, svårlöst, elakartat och kan orsaka stor skada om ett problem är komplext, svårlöst, elakartat och kan orsaka stor skada så får det lov att kräva tid och ekonomiska resurser. Tama problem är däremot tråkiga, ointressanta och förtjänar inte forskningstid och anslag.

Rittel och Webber (1973) introducerade begreppet för att beskriva svårdefinierade problem inom stadsplanering. De var designteoretiker och inriktade på stadsplanering, stadsdesign och, i Webbers fall, även transportpolitik. De beskriver i sin artikel en tilltagande våg av kritik mot offentlig politik, som kom ungefär samtidigt som olika områden av politiskt beslutsfattande och policyutformning professionaliserades och blev yrken. Politiken blev alltmer utrednings- och vetenskapsdriven och Rittel och Webber går så långt som att säga att »varje yrke sågs som en delmängd av ingenjörskonsten» (1973: 158). De framför

en »radikal kritik av expertdriven rationell översiktsplanering» (Head och Alford 2015: 713). Framför allt diskuterar de system- och beslutsanalys och beskriver hur framväxten av dessa områden ledde till en syn på samhällsplanering som var inriktad på optimering och algoritmer, det senare i betydelsen att det fanns en tydlig steg-för-steg-instruktion att följa för att komma fram till rätt lösning. De beskriver ett idealiskt planeringssystem, enligt vad de uppfattade var den tidens rådande idéer, på följande sätt:

Det ses som en pågående cybernetisk styrprocess som innehåller systematiska tillvägagångssätt för att kontinuerligt söka efter mål, identifiera problem, förutse okontrollerbara kontextuella förändringar, uppfinna alternativa strategier, taktiker och tidsbestämda åtgärder, stimulera alternativa och rimliga handlingsprogram och deras konsekvenser, utvärdera alternativa prognostiserade resultat, statistiskt övervaka de förhållanden hos allmänheten och i system som bedöms vara relevanta, samt återföra information till simulerings- och beslutskanalerna så att fel kan korrigeras – allt i en samtidigt fungerande styrprocess. (Rittel och Webber 1973: 159)

Ett sådant system, menar de, är inte möjligt att uppnå. Det har två grundläggande problem: teorin (som vi tolkar som samhällsvetenskaplig teori) är otillräcklig för att göra de prognoser som krävs och det finns inte någon samstämmighet om de politiska målen. Tillsammans undergräver dessa problem förhoppningarna om en professionaliserad planeringsstrategi där problem kan hanteras relativt oberoende av andra problem med hjälp av en algoritm som säkerställer att lämpliga värden optimeras. Misstaget, menar de, har varit att anta att samhällsproblem kan lösas på samma sätt som problem inom ingenjörskonsten. Det kan ha funnits några enkla fall som kunde hanteras på detta sätt men de flesta samhällsproblem kan det inte eftersom de är »lömska».

De beskriver begreppet *lömskt problem* i termer av tio faktorer (Rittel och Webber 1973: 161–166):

1. »Det finns ingen definitiv formulering av ett lömskt problem.»
2. »Lömska problem har ingen stoppregel», d.v.s. det finns inga kriterier som avgör när lösningen är funnen.

3. »Lösningar på lömska problem är inte sanna eller falska, utan istället bra eller dåliga.» Det finns inga objektiva eller allmänt accepterade kriterier för lösningar. I stället finns det olika bedömningar av vad som gör en lösning bättre eller sämre.
4. »Det finns inget omedelbart givet och slutgiltigt test av en lösning på ett lömskt problem. För tama problem kan man på en gång avgöra hur bra ett lösningsförsök har varit», men det gäller inte för lömska problem.
5. »Varje lösning på ett lömskt problem är ett »engångsförsök»; eftersom det inte finns någon möjlighet att lära sig genom att pröva sig fram är varje försök av stor betydelse.»
6. »Lömska problem har inte en uppräkningsbar (eller en uttömmande beskrivbar) uppsättning möjliga lösningar, och det finns inte heller någon väl beskriven uppsättning tillåtna åtgärder som kan införlivas i planen. Det finns inga kriterier som gör det möjligt att bevisa att alla lösningar på ett lömskt problem har identifierats och övervägts.»
7. »Varje lömskt problem är i grunden unikt.» »Det finns inga klasser av lömska problem i den meningen att man kan utveckla principer för lösningar som passar alla medlemmar i en klass.»
8. »Varje lömskt problem kan ses som ett symptom på ett annat problem.»
9. »Förekomsten av en avvikelse som utgör ett lömskt problem kan förklaras på många olika sätt. Vilken förklaring som väljs avgör hur problemet ska lösas.»
10. »Planeraren har ingen rätt att ha fel.» »Planerare är ansvariga för konsekvenserna av de åtgärder de vidtar; effekterna kan ha stor betydelse för de människor som berörs av dessa åtgärder.»

På grund av dessa tio egenskaper hos lömska problem drar de slutsatsen att »det klassiska paradigmet inom vetenskap och ingenjörskonst – det paradigm som har legat till grund för modern professionalism – inte är tillämpligt på problemen som hör till öppna samhällssystem» (Rittel och Webber 1973: 160). Detta står i kontrast till de tama problemen där detta paradigm fungerade väl. Deras uppfattning verkar vara att det finns (eller fanns) en klass av enklare problem för vilka den professionaliserade ingenjörsmetoden fungerar (fungerade) men att de flesta viktiga samhällsproblem inte (längre?) är tama utan lömska.

Rittel och Webbers lista över egenskaper hos lömska problem är fortsatt inflytelserik och används regelbundet när man argumenterar

för att ett problem är lömskt. Ett typiskt exempel bland många är Wagners artikel »Solutions to Plastic Pollution: A Conceptual Framework to Tackle a Wicked Problem» från 2022. Där introduceras plastföroreningar kortfattat varpå begreppet lömska problem introduceras tillsammans med Rittel och Webbers tio egenskaper hos lömska problem. Plastföroreningarna bedöms mot dessa kriterier för att fastställa att problemet verkligen är lömskt.

Rittel och Webbers lista används också som utgångspunkt för reviderade kriterier (t. ex. Sun och Yang 2016) för lömskhet. Den är också central i diskussioner om begreppets natur och användning (Peters 2017; Peters och Tarpey 2019; Lönngren och van Poeck 2021). I nyare litteratur förkastas ofta den binära klassificeringen av problem som tama eller lömska till förmån för en graderad uppfattning om lömskhet. I vilken mån dessa tio kriterier är uppfyllda är ett vanligt mått på ett problems grad av lömskhet.

Ett besläktat begrepp är »superlömska problem». Detta verkar passa naturligt med den graderade uppfattningen om lömskhet, d.v.s. som den högsta graden. Upphovspersonerna till denna term karakteriserar dock superlömskhet i termer av fyra ytterligare egenskaper: »tiden håller på att rinna ut; de som orsakar problemet försöker också tillhandahålla en lösning; den centrala myndighet som behövs för att ta itu med problemet är svag eller obefintlig; och, delvis som ett resultat av detta, diskonterar policyinsatser framtiden på ett irrationellt sätt» (Levin m. fl. 2012). Dessa egenskaper, som till synes är oberoende av de ursprungliga tio, är tänkta att ses som ytterligare egenskaper hos lömska problem och om ett problem har alla fjorton är det superlömskt.

Problem med definitionen

DET FINNS TVÅ generella problem med begreppet så som det definieras av Rittel och Webber vilket undergräver dess värde i analysen av samhällsproblem. För det första bygger deras karaktärisering av lömska problem på en ytlig och missvisande bild av vetenskapen (jfr Turnbull och Hoppe 2019). För det andra är flera av kriterierna i definitionen vaga och mångtydiga vilket resulterar i ett begrepp som lätt kan ges många olika tolkningar, från en vid tolkning, där alla samhällsproblem är lömska problem, till en snäv tolkning där nästan inga

är det. Detta gör det svårt att förstå vad en viss beskrivning av ett problem som »lömskt» innebär och hur begreppet kan användas på ett fruktbart sätt.

Vi börjar med det första problemet. Som vi såg ovan så framställde Rittel och Webber sin måltavla som en abstrakt beräkningsbaserad form av problemlösning där problemen är väldefinierade och indelade i klara kategorier och där möjliga lösningar är klart identifierbara och uppräknliga. Problemen kan först analyseras och sedan kan en lösning tas fram. Lösningss algoritmer har »stoppreglar» och löser problemet helt och hållet. Detta visar att den relevanta kontrasten för Rittel och Webber var en förenklad modell av problemlösning inom ingenjörskonsten, som enligt dem spreds till samhällsplaneringen i USA på 1960-talet.

Det är en något märklig utgångspunkt och även om den kanske var träffande för den debatt som de deltog i på 1960-talet är den helt felaktig för en diskussion om vetenskap, policy och samhällsproblem på 2020-talet. Oavsett vilka trender som rådde inom amerikansk planering i mitten av 1900-talet lever vi inte längre (om någonsin) i illusionen att politiska problem kan behandlas på detta sätt, d.v.s. enligt en förenklad modell för problemlösning inom ingenjörsvetenskapen (mer om detta nedan).

Rittel och Webber verkar likställa denna förenklade ingenjörsmässiga/systemanalytiska syn på problemlösning med »vetenskap». För det första är detta fel eftersom problem inom t.ex. naturvetenskaperna är mer komplexa än Rittel och Webbers stereotyp av det tama problemet. Naturvetenskaplig och teknisk problemlösning involverar ofta samhälleliga och politiska aspekter och är många gånger sammankopplade med andra problem. Naturvetenskaperna har också svårdefinierade problem utan tydliga lösningsskriterier och utan tydliga sätt att testa lösningar.

Många vetenskapliga frågor om klimatet illustrerar detta då de är omöjliga att skilja från sitt bredare samhälleliga och politiska sammanhang trots att de i en mening är tekniska och naturvetenskapliga frågor. Ett exempel är hur forskare modellerar klimatkänslighet vid jämvikt vilket kommer att leda till resultat i senare led med betydande moralisk och politisk relevans. De till synes tekniska meningsskiljaktigheterna mellan klimatmodellerare antar sålunda en del av den komplexitet som just kännetecknar samhälleliga lömska problem.

Även om en sådan koppling förstås inte gäller alla naturvetenskapliga problem – det finns förstås väldefinierade avgränsade problem med tydliga lösningskriterier – så tillkommer det att många resultat från naturvetenskaperna också påverkar människor och samhället och det gäller nog alla ingenjörprojekt. Dessa kopplingar gör Rittel och Webbers distinktion mellan å ena sidan naturvetenskap och ingenjörskonst, och å andra sidan samhällsvetenskap och policy, högst tveksam.

Rittel och Webber verkar också helt bortse från samhällsvetenskapernas roll som systematiska evidensbaserade undersökningar av hur världen fungerar, till exempel när de skriver att »sökandet efter vetenskapliga grunder för att lösa samhällspolitiska problem är dömt att misslyckas på grund av dessa problems natur». Det var knappast ens sant när det skrevs, och vi har nu flera årtionden samhällsvetenskap som undersöker både orsakerna till samhälleliga problem och den kausala effekten av olika politiska åtgärder med hjälp av nya data och nya metoder. Ett exempel på detta är ekonomerna Esther Duflo och Abhijit Banerjee, som 2019 tilldelades Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne för sin användning av fältextperiment för att studera hur man kan lindra fattigdom.² Om policyanalys någonsin såg ut som Rittel och Webber föreställde sig den, så ser den i alla fall inte ut så längre. Detta är av vikt eftersom Rittel och Webbers kriterier för att definiera lömska problem fortfarande tillämpas frekvent i facklitteraturen. Dessa kriterier motiveras av deras förlegade syn på de alternativ som står till buds och huruvida det finns »vetenskapliga grunder för att ta itu med samhällspolitiska problem». Om en del av skälet till att man tror att ett problem är lömskt är denna felaktiga syn på samhällsvetenskapens möjligheter, så kan betydligt färre problem vara lömska än vad som ofta hävdas.

Låt oss nu gå över till det andra problemet, de vaga och mångtydiga kriterier som de använder i sin definition av lömskhet. Det första kriteriet är relativt enkelt: tanken är att det kan vara oerhört svårt att definiera vad som är problemet. Det andra är mer oklart. Relativt få problem har »stoppregler» på samma sätt som spel eller datoralgoritmer. Rittel och Webber säger (1973: 162) att policyanalytiker avslutar sitt arbete inte för att problemet är löst utan på grund av yttre begränsningar som tid eller pengar, men detta gäller ju en mängd problem inom flera områden, vare sig de är komplexa eller triviala. Den

tredje punkten har en förvirrad formulering, eftersom lösningar inte brukar beskrivas som sanna eller falska. Vi uppfattar det som att man betonar vikten av värderingar när man löser problem och att många samhällsproblem kännetecknas av värdebaserade meningsskiljaktigheter. Detta håller vi med om, trots den märkliga formuleringen. Den fjärde punkten, om att testa lösningar, belyses av följande rader:

[Varje] lösning kommer, efter att ha införts, att generera vågor av konsekvenser under en längre – i stort sett obegränsad – tidsperiod. Dessutom kan konsekvenserna av lösningen nästa dag ge upphov till ytterst oönskade återverkningar som uppväger de avsedda fördelarna eller de fördelar som hittills uppnåtts. I sådana fall skulle det ha varit bättre om planen aldrig hade genomförts. De fullständiga konsekvenserna kan inte bedömas förrän vågorna av återverkningar har ebbat ut helt och hållet, och vi har ingen möjlighet att i förväg eller inom en begränsad tidsperiod spåra alla vågor genom alla berörda liv. (Rittel och Webber 1973: 163)

Detta kan tolkas som något i stil med det så kallade förutsägbarhetsproblemet (»the problem of cluelessness») för konsekventialismen (t.ex. (Lenman 2000)). Rittel och Webber hävdar att det finns något med lömska problem som gör att vi inte kan förutsäga deras sannolika konsekvenser eller observera deras konsekvenser efter en lämplig tidsperiod. Vad som saknas här är ett skäl att tro att det finns en specifik kategori av problem för vilka detta är sant, och en motsatt kategori av problem för vilka det är falskt. I diskussionen om förutsägbarhetsproblemet hävdar kritiker av konsekventialismen att detta problem uppstår för *alla* handlingar (Lenman 2000).

Den femte punkten handlar om svårigheten att testa samhällspolitiska lösningar. Den hävdar att »varje implementerad lösning är en konsekvens. Den lämnar »spår» som inte kan göras ogjorda. Man kan inte bygga en motorväg för att se hur den fungerar och sedan enkelt rätta till den om den inte fungerar tillfredsställande.» Förutom att det är fullt möjligt att rätta till en felbyggd motorväg så tycks detta innebära att man förnekar möjligheten att testa policyåtgärder i allmänhet. Återigen, i dag har vi sofistikerade metoder för att genomföra tester av olika möjliga politiska åtgärder, vilket faktiskt är ett viktigt fokusområde inom till exempel nationalekonomin (Foster 2015). Duflo och Banerjees forsk-

ning som nämns ovan är ett exempel på detta. Det är naturligtvis trivialt sant att varje enskild motorväg är unik men detsamma gäller varje människa och precis som medicinsk vetenskap är mycket användbar eftersom det finns tillräckligt många likheter mellan människor finns det också tillräckligt många likheter mellan motorvägar för att man ska kunna lära sig av tidigare framgångar och misstag. Rittel och Webber ger oss inga övertygande skäl att tro att vi inte kan studera vägkonstruktion systematiskt och det vore en absurd slutsats. Detta innebär inte att vi vill förringa utmaningarna för att dra säkra kausala slutsatser och i synnerhet extrapolering av effekter från försök till nya populationer. Men situationen är inte så ogörlig som de beskriver den.

I den sjunde punkten i deras definition hävdas att det inte finns några klasser av lömska problem och att alla är unika. Exemplet i artikeln är att man inte kan bygga en tunnelbana i San Francisco genom att ta ritningarna till en annan stads tunnelbana eftersom skillnaderna är större än likheterna. Detta är utan tvekan sant, man kan inte bokstavligen ta ritningarna för Stockholms tunnelbanesystem och använda dem för en tunnelbana i San Francisco. Men det betyder förstås inte att man inte kan lära sig något av andra tunnelbanesystem när man utformar ett för San Francisco. Det finns en balans att uppnå här, eftersom det uppenbarligen har funnits fall där en ogenomtänkt kopiering av åtgärdsprogram använts, vilket utan tvekan är fallet för IMF:s strukturanpassningsprogram (det kan dock ha förelegat ideologiska skäl till detta snarare än bristande kompetens). Men återigen verkar Rittel och Webber inta en omotiverat extrem hållning.

Den åttonde punkten säger att lömska problem är sammanlänkade. Detta är onekligen en egenskap hos komplexa samhällsproblem som gör dem svåra att lösa och som nyligen har kommit till uttryck i begreppet »polykris»: en situation där sammankopplade kriser samverkar och förstärker varandra (Morin och Kern 1996). Till exempel beskriver Tooze (2021) hur de hälsomässiga, ekonomiska och politiska kriserna i samband med covid-19-pandemin återkopplade till varandra och skapade en komplex global polykris.

Den nionde punkten är i huvudsak ett påstående om att det inte finns någon teknokratisk lösning på tvister om vad som är kärnan i ett samhällsproblem:

»Gatubrottsligheten» kan förklaras av för få poliser, för många brottslingar, otillräckliga lagar, för många poliser, kulturell utarmning, bristande möjligheter, för många vapen, frenologiska avvikelser, etc. Var och en av dessa erbjuder en riktning för att angripa brottsligheten på gatorna. Vilken är den rätta? Det finns ingen regel eller procedur för att fastställa den »korrekta» förklaringen eller kombinationen av dem. (Rittel och Webber 1973: 166)

Många av dessa är rimliga delar av en förklaring till brottslighet – naturligtvis med ett klart undantag för den rasistiska pseudovetenskapen frenologi – och är kandidater till att ingå i en förklaring av gatubrottsligheten tillsammans med andra som inte nämns i citatet (t.ex. demografiska faktorer och bristande social kontroll av ungdomar). Dagens kriminologer skulle knappast gå med på att det finns *en* orsak till gatubrottsligheten och att det inte går att få fram en multifaktoriell förklaring med bäst empiriskt stöd. Valet att lyfta fram en aspekt som den enda förklaringen kan naturligtvis också vara ett politiskt eller ideologiskt beslut. Men Rittel och Webber hävdar att det inte finns något sätt att testa den här typen av förklaringar eftersom motstridiga bevis kan förklaras bort: »[n]är det gäller att hantera lömska problem är de sätt att resonera som används i argumentationen mycket rikare än vad som är tillåtet inom den vetenskapliga diskursen» (1973: 166). Detta verkar vara en underskattning av hur kompletterande ad hoc-hypoteser kan användas för att rädda en förklaring inom vetenskapen, inklusive naturvetenskaperna, och de metoder som står till buds för kriminologer och andra samhällsvetare för att testa vilken teori som bäst förklarar empirin. Slutligen skriver Rittel och Webber att planerarens »världsbild» kommer att styra valet av vilken aspekt man ska fokusera på och därefter hur man ska förklara avvikelser i effekterna av de valda lösningarna. Vi tvivlar inte på att detta sker, men vi ifrågasätter om det är nödvändigt, särskilt med tanke på att det både på den vetenskapliga och planeringsnivån finns institutionella strukturer för att eliminera sådan bias.

Den tionde punkten är bara ett ytterligare erkännande av de etiska konsekvenserna av planeringsåtgärder.

En märklig aspekt hos denna lista av definierande egenskaper av lömska problem är att en av de saker som har diskuterats mest i litte-

raturen i samband med lömska problem inte är med på listan: politisk oenighet och konflikt. Detta kan förstås vara en följd av några av faktorerna i listan, exempelvis svårigheten att definiera problemet klart och de etiska konsekvenserna av dess möjliga lösningar (vem tjänar och vem förlorar?). Viktigare är att samhällsproblem skiljer sig från varandra i sin grad av politisering och därmed politisk konflikt beroende på vems och hur många intressen som står på spel. Klimatkrisen – orsaken, omfattningen och hur den ska hanteras – är i vissa länder starkt politiserade, delvis på grund av ett förkastligt inflytandet från fossilbränslelobbyen (Oreskes och Conway 2010) men också då så mycket står på spel för så många människor. Andra komplexa samhällsproblem, såsom eutrofiering (övergödning av vatten med näringsämnen), är inte alls lika politiserade. Av dessa skäl skulle det vara bra att, som Peters föreslår (2017: 399), uttryckligen bygga in politisk oenighet som en aspekt som ökar graden av lömskhet.

Slutligen, det är oklart om alla egenskaper är nödvändiga villkor för att vara lömsk, eller om en delmängd av dem är tillräcklig. Detta beror sannolikt på det sammanhang i vilket Rittel och Webber skrev. Termeer (2019) menar att de tio påståendena var tänkta som argument (eller sammanfattningar av argument) mot en föregivet helt rationell ansats till samhällsproblem och policyutformande men att de senare uppfattades som kännetecken för en viss typ av policyproblem.

För att sammanfatta så är listan av egenskaper som definierar ett lömskt problem en salig blandning av olika saker. Några truismer, några aspekter om beslutsfattande i allmänhet, och flera mer eller mindre förvirrade punkter som inte längre är tillämpliga, om de någonsin varit det, då de förbiser samhällsvetenskapens utveckling och det verktyg som forskarna har till förfogande.

Den spretiga och mångtydiga karaktären hos Rittel och Webbers lista har motiverat revideringar som försöker korta definitionen till en mindre uppsättning kriterier. Roberts (2000) föreslår två: oenighet om problemets definition och oenighet om dess lösningar. Head och Alford (2015) kombinerar kriterierna för att komma fram till tre faktorer: komplexitet, mångfald och osäkerhet, som kan förekomma i olika grader. En intressant idé som helt och hållet förkastar Rittel och Webbers lista är Bannink och Trommels (2019) förslag att använda termen »lömskt problem» för problem med rätt grad av faktakom-

plexitet och normativ konflikt. Många av dessa försök att förtydliga eller omdefiniera begreppet har flera hundra citeringar vilket gör det terminologiska och begreppsliga landskapet mycket fragmenterat. Det innebär att för varje påstående om att ett problem är lömskt är det oftast ytterst oklart vad innebörden av detta påstående är och ett fastläggande kräver ytterligare detektivarbete, vilket tyvärr också kan visa sig vara fruktlöst om grunden för påståendet är, som ofta är fallet, Rittel och Webbers lista.

Detta är förstås en fertil grogrund för missförstånd där folk tror att de är överens eller oeniga men där de helt enkelt pratar förbi varandra då de använder olika förståelser av lömska problem. Av samma anledning är det inte förvånande att vi ser en mycket stor oenighet om *vilka* problem som är lömska. Enligt en tolkning är *alla* samhällspolitiska problem lömska problem. CW Churchman var närvarande vid en tidig presentation av begreppet och skrev nedslående att: »[r]iktigt hur omfattande de lömska problemen är berättade han inte, men av diskussionen kunde man dra slutsatsen att medlemskap i klassen av icke-lömska problem är begränsat till arenor för lek: förskolan, den akademiska världen och liknande» (Churchman 1967: B-141).³ Poängen är att det verkar som om alla viktiga problem är lömska. Förvisso verkar faktorerna 1, 3, 4, 6 och 8 förekomma inom alla samhällspolitiska problem. Men om så är fallet, då blir den retoriska frågan förstås: varför ska man då kalla dem lömska?

En annan tolkning är att »relativt få av de problem som regeringar står inför under 2015 och framöver är verkligen lömska problem i begreppets fullständiga betydelse» (Peters 2017: 386). Detta beror på att Peters anser att ett genuint lömskt problem måste uppfylla alla punkter på listan och dessutom två ytterligare punkter som han lägger till listan. Peters vill motverka en »begreppslig uttänjning» av begreppet, och i synnerhet oskicket »att beskriva [...] policyproblem som lömska problem har blivit en modefluga i den akademiska litteraturen».

Sammanfattning

IDÉN OM »LÖMSKA problem» har vunnit stor popularitet inom vetenskapen och i politiska diskussioner sedan den introducerades av Rittel och Webber på sjuttioalet, och populariteten bara fortsätter att

öka. Det gör det av vikt att förstå begreppet, dess historia och lämpliga framtid. I denna artikel har vi undersökt begreppet lömska problem samt dess vidare användning i samtida akademisk och policyrelaterad diskussion. Vi har argumenterat för att Rittel och Webbers definition bland annat bygger på en förenklad föreställning om vetenskaplig och samhällsplanerande problemlösning, särskilt genom dess kontrast mot en idealiserad ingenjörsmo-
dell, och att flera av deras påståenden är föråldrade eller direkt felaktiga i ljuset av dagens vetenskapliga metoder och policyanalys.

Flera av de tio definierande kriterierna är dessutom antingen oklara eller så allmänt formulerade att de riskerar att kunna tillämpas på nästan alla samhällsproblem. Begreppets skakiga definition gör det så vagt och mångtydigt att det inte kan användas på ett fruktbart sätt utan istället leder till att folk tror att de är överens eller oeniga när de inte är det. Begreppets användning i litteraturen präglas av betydande variation av hur man ska definiera lömska problem vilket också bidrar till begrepps-
lig oklarhet och begränsar dess analytiska användbarhet. Slutligen menar vi att »lömsk» inte är något annat än en dramatisk etikett utan tydliga villkor för hur det ska användas, och utan tydliga konsekvenser för vare sig forskningen eller politiska åtgärder.

Begreppets grund i en förlegad pessimism om samhällsvetenskaperna är särskilt beklaglig med tanke på begreppets popularitet bland naturvetare som vill uppmärksamma problem som klimatförändringar och förlust av biologisk mångfald. Lösningar på dessa komplexa problem kräver kreativa samarbeten mellan forskare från naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora. Även om Rittel och Webber hade rätt i att komplexa problem inte enkelt kan lösas med hjälp av mallar och enkla regler, har deras arv snarare fördunklat än belyst vägen till att lösa våra största utmaningar.⁴ →

Gustaf Arrhenius är professor i praktisk filosofi och VD för Institutet för framtidsstudier. Joe Roussos är fil. dr i filosofi och verksam som forskare vid Institutet för framtidsstudier.

1. Gustaf.Arrhenius@iffs.se och Joe.Roussos@iffs.se.
2. Vi bortser här från eventuella etiska problem med den metod som Duflo och Banerjee använde.
3. Kommentaren om den akademiska världen är förmodligen sarkastisk.
4. Vi vill tacka tidskriftens granskare, Julia Adler, Karim Jebari och Orri Stefánsson, och deltagarna i Riksbankens Jubileumsfond – British Academy's virtuella rundabordssamtal om lömska problem i juni 2021, för värdefull diskussion och kritik. Tack också till Felicia Fahlin och Erika Karlsson för språkliga synpunkter. Arrhenius har finansierats av Riksbankens Jubileumsfond (anslag M17- 0372:1) och Roussos av Vetenskapsrådet (anslag 2022-02613 VR) under en del av tiden för denna uppsats tillblivelse.

Referenser

- AULD, GRAEME, STEVEN BERNSTEIN, BENJAMIN CASHORE och KELLY LEVIN (2021) »Managing Pandemics as Super Wicked Problems: Lessons from, and for, COVID-19 and the Climate Crisis», *Policy Sciences*, 54 (4), ss. 707–728. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1007/s11077-021-09442-2>.
- BANNINK, DUCO och WILLEM TROMMEL (2019) »Intelligent Modes of Imperfect Governance», *Policy and Society*, 38 (2), ss. 198–217. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1080/14494035.2019.1572576>.
- CHURCHMAN, C. WEST (1967) »Free for All», *Management Science*, 14 (4), ss. B–141. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1287/mnsc.14.4.B141>.
- FOSTER, GIGI (2015) »Experimental Economics», i: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ss. 546–551, Elsevier. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.71052-X>.
- HEAD, BRIAN W. (2019) »Forty Years of Wicked Problems Literature: Forging Closer Links to Policy Studies», *Policy and Society*, 38 (2), ss. 180–197. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1080/14494035.2018.1488797>.
- HEAD, BRIAN W. och JOHN ALFORD (2015) »Wicked Problems: Implications for Public Policy and Management», *Administration & Society*, 47 (6), ss. 711–739. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1177/0095399713481601>.
- LENMAN, JAMES (2000) »Consequentialism and Cluelessness», *Philosophy and Public Affairs*, 29 (4), ss. 342–370. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.2000.00342.x>.

- LEVIN, KELLY, BENJAMIN CASHORE, STEVEN BERNSTEIN och GRAEME AULD (2012) »Overcoming the Tragedy of Super Wicked Problems: Constraining Our Future Selves to Ameliorate Global Climate Change», *Policy Sciences*, 45 (2), ss. 123–152. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1007/s11077-012-9151-0>.
- LÖNNGREN, JOHANNA och KATRIEN VAN POECK (2021) »Wicked Problems: A Mapping Review of the Literature», *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 28 (6), ss. 481–502. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1080/13504509.2020.1859415>.
- MARON, MARTINE, CHRISTOPHER D. IVES, HEINI KUJALA, JOSEPH W. BULL, FLEUR J. F. MASEYK, SARAH BEKESSY, ASCELIN GORDON, m. fl. (2016) »Taming a Wicked Problem: Resolving Controversies in Biodiversity Offsetting», *BioScience*, 66 (6), ss. 489–498. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1093/biosci/biw038>.
- MORIN, EDGAR och ANNE BRIGITTE KERN (1996) *Terre-patrie*, Ed. du Seuil.
- ORESKE, NAOMI och ERIC M. CONWAY (2010) *Merchants of Doubt*, New York: Bloomsbury Press.
- PETERS, B. GUY (2017) »What Is so Wicked about Wicked Problems? A Conceptual Analysis and a Research Program», *Policy and Society*, 36 (3), ss. 385–396. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1080/14494035.2017.1361633>.
- PETERS, B. GUY och MARK TARPEY (2019) »Are Wicked Problems Really so Wicked?», *Policy and Society*, 38, ss. 218–236.
- RITTEL, HORST W. J. och MELVIN M. WEBBER (1973) »Dilemmas in a General Theory of Planning», *Policy Sciences*, 4 (2), 155–169. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1007/BF01405730>.
- ROBERTS, NANCY (2000) »Wicked Problems and Network Approaches to Resolution», *International Public Management Review*, 1 (1), ss. 1–19.
- SAHIN, OZ, HENGKY SALIM, EMILIYA SUPRUN, RUSSELL RICHARDS, STEFEN MACASKILL, SIMONE HEILGEIST, SHANNON RUTHERFORD, RODNEY A. STEWART och CARA D. BEAL (2020) »Developing a Preliminary Causal Loop Diagram for Understanding the Wicked Complexity of the COVID-19 Pandemic», *Systems*, 8 (2). Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.3390/systems8020020>.
- SCHIEFLOE, PER MORTEN (2021) »The Corona Crisis», *Scandinavian Journal of Public Health*, 49, ss. 5–8.
- SUN, JIAZHE och KAIZHONG YANG (2016) »The Wicked Problem of Climate Change: A New Approach Based on Social Mess and Fragmentation», *Sustainability*, 8 (12), 1312. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.3390/su8121312>.

- TERMEER, CATRIEN J. A. M., ART DEWULF och ROBBERT BIESBROECK (2019) »A Critical Assessment of the Wicked Problem Concept», *Policy and Society*, 38, ss. 167–179.
- TOOZE, ADAM (2021) *Shutdown*, Penguin. Tillgänglig online på: <https://www.penguinrandomhouse.com/books/669575/shutdown-by-adam-tooze/>.
- TURNBULL, NICK och ROBERT HOPPE (2019) »Problematizing »Wickedness»: A Critique of the Wicked Problems Concept, from Philosophy to Practice», *Policy and Society*, 38 (2), ss. 315–337. Tillgänglig online på: <https://doi.org/10.1080/14494035.2018.1488796>.
- WAGNER, MARTIN (2022) »Solutions to Plastic Pollution: A Conceptual Framework to Tackle a Wicked Problem», i: *Microplastic in the Environment: Pattern and Process*, Michael S. Bank (red.), ss. 333–352, Cham: Springer International Publishing. Tillgänglig online på: https://doi.org/10.1007/978-3-030-78627-4_11.